

Doorstromen

4 havo

2018

Voorwoord

Dit document is bedoeld voor alle leerlingen, ouders, schoolleiders, decanen en andere belangstellenden, die informatie willen hebben over de voorwaarden om door te stromen naar 4 havo op Het Schoter. Dit geldt zowel voor leerlingen van Het Schoter zelf, als voor leerlingen van andere scholen die deze ambitie hebben.

Jullie vinden hier onder meer informatie over het toelatingsbeleid, de profielkeuzes en de mogelijkheden om met een havodiploma door te stromen naar het vervolgonderwijs.

Wij nodigen jullie ook graag uit om deel te nemen aan onze informatieavond over doorstromen. Deze informatieavond vindt plaats op dinsdag 13 maart 2018 bij Het Schoter en start om 19.30 uur. Vanaf 19.15 uur is er een inloop met koffie en thee. Jullie kunnen je hiervoor aanmelden via a.filius@schoter.nl.

Mochten jullie naar aanleiding van deze informatie nog vragen hebben, dan kunnen jullie contact opnemen met de decaan van Het Schoter, Anouk Filius (a.filius@schoter.nl).

Vriendelijke groeten,

Ellen Eggermond	Coördinator 234 mavo
Joost van het Kaar	Teamleider brugklassen en 234 mavo
Marike Kruize	Coördinator 2345 havo
Marlies Doeve	Teamleider 2345 havo
Mardike de Goede	Rector
Arjan van Waveren	Rector
Anouk Filius	Decaan tto, atheneum, havo, mavo

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Stappenplan aanmelding	5
1.1 Leerlingen van Het Schoter	5
1.2 Leerlingen van andere scholen	5
2. Toelatingsbeleid	6
2.1 Leerlingen van Het Schoter	6
2.2 Leerlingen van andere scholen	6
2.3 Aanvullende eisen	7
3. Zak- en slaagregeling	8
4. Profielen	9
4.1 Profielen	9
4.2 Het examen	10
4.3 Studielast	10
4.4 Doorstromen naar het vervolgonderwijs	11
4.5 Doorstromen naar het vwo	11
5. Urenverdeling vakken	12
6. Toelichting vakken	13
7. Profielkeuzeformulieren havo	23
8. Adviesformulier voor 4 havo op Het Schoter	26

1. Stappenplan aanmelding

In onderstaand stappenplan lees je welke stappen jij moet nemen om je aanmelding compleet te maken.

1.1 Leerlingen van Het Schoter

1. Controleer of je voldoet aan de toelatingsvoorwaarden voor een doorstroom naar 4 havo;
2. Meld je voor 1 april aan bij je coördinator, mevrouw Eggermond;
3. Meld je aan voor ten minste één mbo-opleiding en doorloop de intakeprocedure. Afmelden kan altijd nog;
4. Je ontvangt een e-mail van de decaan waarin gevraagd wordt een profielkeuze door te geven. Het formulier wat je hiervoor krijgt, moet door je ouders ondertekend worden;
5. Lever dit ondertekende formulier in bij de decaan;
6. Kom op dinsdag 13 maart naar de doorstroomavond;
7. Wacht op de uitslag van de examencommissie, waarin wordt bepaald of jij voldoet aan de gestelde eisen en of je een positief doorstroomadvies hebt ontvangen van je vakdocenten;
8. Accepteer de uitslag of geef aan dat je besloten hebt om voor een mbo-opleiding te gaan;
9. Lever het ondertekende plaatsingscontract uiterlijk op de eerste schooldag (3 september 2018) in bij de administratie. Je ontvangt dit contract per post.

1.2 Leerlingen van andere scholen

1. Controleer of je voldoet aan de toelatingsvoorwaarden voor een doorstroom naar 4 havo;
2. Meld je voor 1 april aan via het aanmeldformulier op de website van Het Schoter;
3. Meld je aan voor ten minste één mbo-opleiding en doorloop de intakeprocedure. Afmelden kan altijd nog;
4. Je ontvangt een e-mail van de decaan waarin gevraagd wordt een profielkeuze door te geven. Het formulier wat je hiervoor krijgt, moet door je ouders ondertekend worden. Ook wordt gevraagd om een ingevuld adviesformulier en een kopie van jouw huidige cijferlijst;
5. Verstuur de benodigde documenten naar de decaan, a.filius@schoter.nl;
6. Kom op dinsdag 13 maart naar de doorstroomavond;
7. Lever de volgende documenten in bij de administratie van Het Schoter:
  - a. een doorstroomformulier van je huidige school;
  - b. een kopie van je identiteitsbewijs of een afschrift uit het BRP (uittreksel);
  - c. een afschrift BRP met datum aankomst in Nederland (indien niet in Nederland geboren);
  - d. verklaring(en) dyslexie/ dyscalculie/ ADHD/ etc.;
  - e. een kopie van het laatste rapport of kopie diploma;
  - f. een kopie van de eindcijferlijst.
8. Wacht op de uitslag van de examencommissie, waarin wordt bepaald of jij voldoet aan de gestelde eisen en waarin wordt bepaald of je bij ons op school kunt instromen;
9. Accepteer de uitslag of geef aan dat je besloten hebt om voor een alternatief te gaan;
10. Intakegesprek (je ontvangt hiervoor een uitnodiging);
11. Op de laatste vrijdag van de zomervakantie (31 augustus 2018) is een kennismakingsdag op Het Schoter. Die dag dienen de volgende documenten bij de administratie te worden ondertekend:
  - a. Het aanmeldingsformulier;
  - b. De boekenbruikleenovereenkomst;
  - c. Het plaatsingscontract.

2. Toelatingsbeleid

Doorstromen naar 4 havo met goede perspectieven op het behalen van een diploma is alleen voor de betere mavoleerling weggelegd. Om ervoor te zorgen dat de overstap ook met een redelijke kans op succes wordt gemaakt, stelt Het Schoter een aantal eisen aan de toelating.

2.1 Leerlingen van Het Schoter

Leerlingen van Het Schoter met een mavodiploma zijn toelaatbaar in 4 havo, wanneer zij voldoen aan de volgende criteria:

- de leerling heeft zich voor 1 april aangemeld bij de teamleider mavo;
- na aanmelding volgt er binnen een week een uitnodiging tot gesprek met de teamleider en decaan mavo;
- daarna is er, binnen een week, door de leerling een afspraak gemaakt met de decaan havo en de teamleider havo;
- de leerling is ingeschreven op een mbo-opleiding (voor het geval de leerling toch niet geplaatst kan worden in 4-havo). Het inschrijvingsbewijs moet overlegd worden;
- de docenten van de examenvakken hebben een positieve beoordeling gegeven wat betreft werkhouding, inzet, inzicht en motivatie;
- het vakkenpakket moet aansluiten bij het gekozen profiel in 4 havo;
- het gemiddelde cijfer op het mavodiploma is een 6.80 of hoger en de leerling heeft minimaal een zes (6.0) als eindcijfer voor de kernvakken Nederlands, Engels en wiskunde;
- alle vakken die ook in 4 havo gevolgd gaan worden moeten in principe met een voldoende zijn afgesloten.

2.2 Leerlingen van andere scholen

Leerlingen van andere scholen met een mavodiploma zijn toelaatbaar in 4 havo, wanneer zij voldoen aan de volgende criteria:

- het gemiddelde cijfer op het mavodiploma is een 6.80 of hoger en de leerling heeft minimaal een zes (6.0) als eindcijfer voor de kernvakken Nederlands, Engels en wiskunde;
- alle vakken die ook in 4 havo gevolgd gaan worden moeten in principe met een voldoende zijn afgesloten;
- leerlingen worden alleen geplaatst als het vakkenpakket te realiseren is. Bij een aanmelding voor 1 april kan een eventuele onvoldoende aansluiting ingehaald worden middels een inhaalprogramma. Bij aanmelding na 1 april is dit in principe niet meer mogelijk.
- leerlingen die zich voor 1 april hebben ingeschreven en voldoen aan de toelatingscriteria, zijn in principe plaatsbaar. Leerlingen die zich na 31 maart aanmelden en voldoen aan de toelatingscriteria komen op een wachtlijst en krijgen uiterlijk 18 juli te horen of zij definitief geplaatst zijn. Dit is afhankelijk van het aantal beschikbare plaatsen;
- de plaatsing kan pas definitief worden gemaakt wanneer leerlingen het mavodiploma hebben behaald;
- het gebruik van het doorstroomformulier met de speciale 4 havo bijlage is verplicht; alleen volledig ingevulde formulieren worden in behandeling genomen.

2.3 Aanvullende eisen

Verder gelden op Het Schoter nog de volgende regels.

1. Een kopie van de cijferlijst examen dient binnen een week na bekendmaking van de uitslag examen bij de teamleider havo ingediend te zijn.
2. De toeleverende school heeft schriftelijk een positief advies gegeven over slagingskans, gedrag en werkhouding (en er is geen sprake van problematisch gedrag zoals spijbelen, huiswerk niet in orde of schorsing naar aanleiding van grensoverschrijdend gedrag). Ook moeten alle docenten die les hebben gegeven aan de betreffende leerling in 4 mavo een positief advies hebben gegeven.
3. Er is sprake van een verantwoorde aansluiting. Dit betekent dat de profielvakken van het door de leerling gekozen profiel in zijn/haar mavo-pakket reeds voorkwamen. Deze verplichting geldt niet voor nieuwe vakken zoals kunst-drama, BSM en m&o. Het vak wiskunde (behalve in profiel CM) is in ieder geval verplicht. Mocht het voorkomen dat er een vak niet voorkwam in het mavopakket, dan kan in overleg een inhaalprogramma op Het Schoter gevolgd worden. Dit programma dient een week voor de start van de zomervakantie voldoende afgerond te zijn. Indien dit inhaalprogramma met een onvoldoende wordt afgesloten, wordt de leerling niet geplaatst in 4 havo.
4. Leerlingen die van de mavo komen kunnen op Het Schoter geen wiskunde B kiezen, waardoor het profiel NT niet mogelijk is.
5. Wij raden het profiel EM af als het wiskundecijfer op de eindlijst van de mavo niet minstens een zeven (7.0) is. We raden het profiel NG af als op de eindlijst van de mavo de eindcijfers voor wiskunde, nask 2 en biologie niet minstens een zeven (7.0) zijn.
6. Er bestaan géén vrijstellingen voor doorstromers van mavo naar havo.
7. Toelating van leerlingen vanuit de gemengde- of een andere leerweg van het vmbo is niet mogelijk.
8. Leerlingen en ouders hebben een gesprek met de toelatingscommissie. De leerling laat in het gesprek met de toelatingscommissie een goede indruk achter.

De Toelatingscommissie bestaat uit de teamleider havo en/of de coördinator havo en de decaan havo. De toelatingscommissie neemt binnen vijf werkdagen een beslissing nadat een kopie van de cijferlijst van het eindexamen is ingediend. Het besluit van de toelatingscommissie kan zijn

1. toelaten zonder voorwaarden of;
2. toelaten met voorwaarden of;
3. afwijzen.

De toelatingscommissie communiceert haar besluit schriftelijk met de leerling en zijn ouder(s)/verzorger(s). Tegen de beslissing kan binnen drie werkdagen schriftelijk bezwaar aangetekend worden bij de rector van de school.

Voor eventuele vwo-leerlingen die naar de havo afstromen geldt: zodra geconstateerd wordt dat de leerling naar 4-havo gaat, kan deze leerling een aansluitingsprogramma aangeboden krijgen. Dit programma wordt aangeboden op de afleverende school.

3. Zak- en slaagregeling

Je slaagt voor het eindexamen van havo of vwo wanneer je gemiddeld een voldoende haalt voor alle vakken van het centraal examen. Ook mag je maximaal één 5 halen voor een van de vakken Nederlands, Engels of wiskunde. Op het vwo moet je daarnaast ten minste een 5 halen voor de rekentoets.

Combinatiecijfer

Het combinatiecijfer is het gemiddelde cijfer van vakken waarvoor je geen examen doet. Dit zijn:

- maatschappijleer;
- het profielwerkstuk;
- algemene natuurwetenschappen (alleen voor vwo tot en met examenjaar 2017).

Voor culturele en kunstzinnige vorming en lichamelijke opvoeding moet je een 'voldoende' of 'goed' hebben.

Cijfers centrale examens

Je bent geslaagd als:

- je gemiddelde cijfer voor de vakken van het centrale examen ten minste een voldoende is. Dat is onafgerond een 5,50.

Daarnaast moet je aan één van de volgende voorwaarden voldoen:

- alle eindcijfers zijn een 6 of hoger;
- je hebt één 5 als eindcijfer en alle andere eindcijfers zijn een 6 of hoger;
- je hebt één 4 als eindcijfer en de overige eindcijfers zijn een 6 of hoger én het gemiddelde van alle eindcijfers is een 6.0 of hoger;
- je hebt één 4 en één 5 als eindcijfer en het gemiddelde van alle eindcijfers is een 6 of hoger ;
- je hebt twee keer een 5 als eindcijfer en het gemiddelde van alle eindcijfers is een 6 of hoger.
-

Berekenen gemiddeld cijfer centraal examen

Ga bij het berekenen van het gemiddelde cijfer van het centraal examen uit van het onafgeronde cijfer. Je moet ten minste een 5,50 halen. Daarna gelden de overige uitslagbepalingen. Heb je gemiddeld een 5,49 gehaald? Dan ben je gezakt.

Vaststellen eindcijfer havo of vwo

Het eindcijfer voor elk vak van het eindexamen is een afgerond cijfer van 1 tot en met 10. Dit is het gemiddelde van je cijfer voor het schoolexamen en het centraal examen. Is het 1e cijfer (van het eindcijfer) achter de komma een 4 of lager? Dan wordt het eindcijfer naar beneden afgerond. Is dat cijfer achter de komma een 5 of hoger? Dan wordt het eindcijfer naar boven afgerond.

Bijvoorbeeld: je haalt voor het schoolexamen een 5,3 en voor het centraal examen een 5,6. Dit is gemiddeld een 5,45. Op de eindlijst wordt dit een 5. Heeft een vak alleen een schoolexamen en geen centraal examen? Dan is het cijfer voor het schoolexamen meteen het eindcijfer.

4. Profielkeuze

In dit hoofdstuk is aanvullende informatie te vinden over de opbouw van de profielen, het havo-examen, een uitleg van de term studielastuur en tot slot de voorwaarden om door te stromen naar een studie in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of juist naar het vwo.

4.1 Profielen

In de Tweede Fase, waarmee het onderwijs in de vierde en vijfde klas van de havo en de klassen vier, vijf en zes van het vwo wordt aangeduid, dienen leerlingen een profiel te kiezen. De profielen bestaan uit een gemeenschappelijk deel, een profieldeel, een keuze examenvak en een examenvak in het vrije deel.

Gemeenschappelijk deel

Binnen de Tweede Fase volgen alle leerlingen een pakket van algemeen vormende vakken, het zogenaamde gemeenschappelijke deel. Voor de havo bestaat het gemeenschappelijke deel uit de vakken Nederlands, Engels, Culturele en Kunstzinnige Vorming, Lichamelijke Opvoeding en Maatschappijleer. Het cijfer van Maatschappijleer wordt met het cijfer voor het profielwerkstuk (dat wordt gemaakt in het laatste studiejaar) gecombineerd tot één cijfer. De inhoud van de verschillende vakken wordt later in dit boekje beschreven.

Profieldeel

Daarnaast kiest iedere leerling een profiel. Een profiel bestaat uit een combinatie aan vakken die de leerling opleidt voor een bepaalde richting binnen het hoger onderwijs en de maatschappij. Er zijn voor doorstromers drie profielen waaruit gekozen kan worden: Cultuur & Maatschappij (C&M), Economie & Maatschappij (E&M) en Natuur & Gezondheid (N&G). Ieder profiel kent drie verplichte vakken. Daarbovenop kiezen leerlingen nog één profielkeuzevak om hun profieldeel aan te vullen tot in totaal vier vakken.

Keuze examenvak

Iedere leerling dient daarnaast examen te doen in een keuze examenvak. De school bepaalt de keuzemogelijkheden per profiel.

Vrije deel

De benaming vrij deel is enigszins misleidend. Het vrije deel wordt eigenlijk voornamelijk door de school ingevuld. Zo heeft het Schoter ervoor gekozen alle leerlingen binnen het vrije deel mentorlessen te laten volgen. Ook de werkweek in de voorexamenklas maakt deel uit van het vrije deel, evenals het onderdeel Loopbaanoriëntatie en – begeleiding (LOB).

Binnen het vrije deel kunnen leerlingen zelf nog een extra examenvak kiezen. Daar zijn wel een aantal voorwaarden aan verbonden. Zo dient het vak in het profiel als keuze examenvak aangeboden worden. Overige richtlijnen voor het extra examenvak zijn als volgt:

- Een extra vak wordt toegestaan en ook direct in rooster opgenomen.
- Als een leerling een extra vak kiest in de bovenbouw havo dan telt dit ook mee in de bevorderingsrichtlijn.
- Indien de overgang in gevaar komt, dan mag “de duim” worden gelegd op dit extra vak of eventueel een ander keuzevak om te bekijken of er dan wel bevordering mogelijk is. Er dient dan nog wel een volledig vakkenpakket over te blijven.
- De leerling mag het extra vak nog wel behouden in het volgende leerjaar als het cijfer minstens een 5.0 is.
- Het vak wordt gedurende het hele jaar 4 havo gevolgd.
- De leerling heeft de gelegenheid om dit vak na 4 havo te laten vallen. (Als een leerling of ouder niets laat weten na 4 havo dan geldt het extra vak opnieuw in 5 havo).
- In klas 5 havo kan het extra vak alleen met goedkeuring van de teamleider komen te vervallen.

4.2 Het examen

Een havoleerling doet in principe in zeven vakken examen. Dat worden er acht als een leerling in het vrije deel een extra examenvak kiest. Het examen binnen de Tweede Fase bestaat uit een tweetal onderdelen, het **schoolexamen (SE)** en het **centraal eindexamen (CE)**. Het SE en het CE zijn twee gelijkwaardige onderdelen en tellen beide voor vijftig procent mee voor het examencijfer. Sommige vakken bestaan alleen uit een schoolexamen dat dan volledig het eindcijfer bepaalt. Voorbeelden daarvan zijn maatschappijleer en culturele en kunstzinnige vorming. Iedere school geeft zelf haar SE vorm binnen de, door de overheid opgestelde voorschriften. Het SE bestaat uit schriftelijke, praktische en mondelinge toetsen die de kennis van de leerlingen toetst.

De vaardigheden worden getoetst in de vorm van **praktische opdrachten (PO)**. Een bijzondere vorm van een PO is het **profielwerkstuk (PWS)**. Dat is voor alle leerlingen verplicht. Het PWS is geen onderdeel van een bepaald vak, maar is een vakoverstijgende onderzoeksopdracht. Het heeft betrekking op ten minste twee vakken waarvan minstens één vak een profielvak moet zijn. Leerlingen kiezen hun eigen onderwerp. Het PWS start aan het begin van de examenklas. In principe werkt een leerling bij de uitvoering met een andere leerling samen. Iedere leerling besteedt tachtig klokuren aan dit onderdeel.

Leerlingen die niet aan de eisen van het schoolexamen voldoen, mogen niet deelnemen aan het centraal schriftelijk examen dat - zoals de naam al aangeeft - uitsluitend uit schriftelijke toetsen bestaat. De eisen van het SE worden jaarlijks vastgelegd in het Programma van Toetsing en Afsluiting. Dit zogenaamde PTA wordt ieder jaar uiterlijk op 1 oktober aan de leerlingen uitgedeeld.

4.3 Studielast

In de klassen een tot en met drie krijgen de leerlingen voor elk vak een aantal lessen; bij die lessen hoort een wisselende hoeveelheid huiswerk. In de Tweede Fase worden leerlingen gestimuleerd om op een andere manier over schoolwerk te denken. Alle tijd die hij bezig is met school en aanverwante zaken, heet **studielast**. Daarbij gaat het om zaken als het volgen van lessen, studiewerktijd, huiswerk, excursies, werkweken en bezoeken aan bibliotheek, toneelvoorstellingen en vervolgopleidingen.

De studielast voor de Tweede Fase van het havo bedraagt minimaal **3200 klokuren**, verdeeld over zowel klas vier als vijf. Omdat er maximaal veertig schoolweken per jaar zijn, omvat een werkweek gemiddeld veertig uur. Slechts een gedeelte daarvan wordt daadwerkelijk op school gewerkt.

Elk vak kent een bepaalde studielast. Deze wordt uitgedrukt in **studielastuur (SLU)**. De school verdeelt het aantal slus over de verschillende leerjaren. Dat betekent dat een leerling niet elk jaar dezelfde tijd aan een vak besteedt. Het PTA maakt dit duidelijk. De verdeling op de havo is ook in het hoofdstuk Urenverdeling terug te vinden.

4.4 Doorstromen naar het vervolgonderwijs

Het hoger onderwijs bestaat uit het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo). Door de Tweede Fase proberen wij onze leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op deze vervolgstap, zodat zij een bewuste, passende keuze kunnen maken en zo goed mogelijk voorbereid zijn op wat zij na hun schoolperiode kunnen verwachten. Het vak LOB (loopbaanoriëntatie- en begeleiding) ondersteunt leerlingen bij deze keuze.

Elk profiel op de havo leidt op tot een bepaalde sector in het hbo. Opleidingen in het hoger onderwijs mogen eisen stellen aan de vakken waarmee studenten instromen. In dit verband gelden de termen **doorstroomrechten en doorstroomrelevante vakken**. Daarmee wordt aangegeven met welke extra vakken leerlingen toelaatbaar zijn tot het hoger onderwijs. Zo kunnen leerlingen met het profiel N&G een groot aantal opleidingen in de sector economie gaan volgen als zij examens hebben gedaan in het vak economie of management & organisatie. Economie en management & organisatie zijn dus doorstroomrelevante vakken.

Ten aanzien van de doorstroomrechten geldt verder dat opleidingen minimaal één profiel zonder verdere eisen moeten toelaten. Wel kunnen opleidingen eisen dat een leerling in dat profiel een bepaald profielkeuzevak gekozen heeft. Zo eisen de technische studies vaak natuurkunde en wiskunde b binnen het profiel N&G. Dit laatste is dus voor doorstromers binnen Het Schoter niet mogelijk.

4.5 Doorstromen naar het vwo

Daarnaast is het mogelijk om na vijf havo naar de vijfde klas van het vwo over te stappen. Deze overstap is echter niet altijd zonder problemen. Problemen kunnen zich bijvoorbeeld voordoen bij de vakken Frans, Duits en wiskunde. Op het vwo is in het gemeenschappelijke deel, naast Nederlands en Engels, ook Duits of Frans verplicht. Het is dus ook verplicht om op de havo Duits of Frans te kiezen als een leerling door wil stromen naar het vwo.

Voor groepen leerlingen met een dyslexieverklaring, een eenzijdige begaafdheid voor de exacte vakken en leerlingen waarbij Nederlands niet de moedertaal is, kan op het vwo een vrijstelling worden verkregen voor Duits of Frans in het gemeenschappelijke deel. Hiervoor in de plaats dient dan wel een ander vak worden gekozen. Voor nadere informatie daarover kunnen leerlingen contact opnemen met de teamleider van de havo-afdeling. In deze drie gevallen wordt de moderne vreemde taal dus altijd vervangen door een ander vak. Daarom is het verstandig als leerlingen die van deze mogelijkheid gebruik willen maken, op de havo een extra vak in het vrije deel kiezen om de overstap naar het vwo te vergemakkelijken. Tot slot kun je op de havo het profiel C&M volgen zonder het vak wiskunde. Op het vwo is dit bij geen van de profielen mogelijk. Dit betekent dat het noodzakelijk is om wiskunde te kiezen binnen C&M op de havo als een leerling later een vwo-diploma wil behalen.

5. Urenverdeling vakken

In het volgende overzicht is per profiel de studielastverdeling (SLU) weergegeven.

C&M			E&M			N&G		
Gem deel	4H	5H		4H	5H		4H	5H
Ne	3	3	Ne	3	3	Ne	3	3
En	3	2	En	3	2	En	3	2
Ma	2	0	Ma	2	0	Ma	2	0
Ckv	1	0	Ckv	1	0	Ckv	1	0
LO	2	0,5	LO	2	0,5	LO	2	0,5
Profielvakken								
C&M			E&M			N&G		
Gs	2	2	WA	2	3	WA	2	3
Du/Fa	3	3	Ec	2	3	Bi	2	3
Ak	2	2	Gs	2	2	Sk	2	2
Profielkeuzevakken								
Fa/Du	3	3	Fa/Du	3	3	Na	3	3
Kua/Kudr	2	3	Ak	2	2	Ak	2	2
			M&O	3	2			
Keuzevak								
Fa	3	3	Fa	3	3	Kua/Kudr	2	3
Du	3	3	Du	3	3	Ec	2	3
Kua/Kudr	2	3	Kua/Kudr	2	3	Ak	2	2
WA	2	3	Ak	2	2	Na	3	3
Bsm	3	2	Bsm	3	2	Bsm	3	2
			M&O	3	2	M&O	3	2
PWS	0	1		0	1		0	1
ML	1	1		1	1		1	1
RKN	1	1		1	1		1	1
Minimale SLU's vakkenpakket havo (zonder extra vak):								
C&M			E&M			N&G		
lessen	24	20,5		24	20,5		24	20,5

6. Toelichting vakken

aardrijkskunde

havo

Het vak aardrijkskunde gaat over alles wat je in het dagelijks leven om je heen kunt zien. Dichtbij, in je eigen omgeving, in Nederland en in de rest van de wereld. Het gaat over de aarde zelf, de fysische geografie, zoals processen diep in de aarde, de vorming van gebergten en het klimaat, en het gaat over wat de mens met de aarde doet: de sociale geografie. Denk daarbij aan verschillende cultuurgebieden, ontwikkelingslanden en globalisering. Elke keer dat je het journaal ziet of de krant leest, komt er aardrijkskunde in voor. Een aardbeving in Haïti? Een orkaan in Cuba? Hongersnood in de Sahel? Verhuizing van de productietak van Philips naar India? Toenemende vergrijzing in de perifere gebieden van Nederland? Allemaal aardrijkskunde.

Wil jij in de toekomst de wijde wereld in trekken? Een “gap-year” om te reizen of een stage lopen in China? Vrijwilligerswerk in Nepal of carrière maken in de Verenigde Staten? Met het vak aardrijkskunde verdiep je je in de hele wereld en dat komt altijd van pas.

Een deel van het PTA bestaat uit praktische opdrachten, waarbij je bijvoorbeeld Google Earth moet gebruiken om verschillend plaatsen op aarde aan elkaar te koppelen of een geografisch onderzoek in de eigen omgeving. Ook gaan we af en toe op excursie om het geleerde in de praktijk toe te passen. Voor al je tentamens van aardrijkskunde heb je je eigen Grote Bosatlas nodig.

bewegen, sport en maatschappij

havo

Bewegen, sport en maatschappij is op het Schoter een examenvak. Dat is een goede zaak, omdat bewegen een heel belangrijke plaats in onze maatschappij inneemt. Dat is ten eerste te zien aan de grote belangstelling voor sport en bewegen. Daarnaast speelt bewegen ook een duidelijke rol bij een groot aantal beroepen.

Als eindexamenvak is bsm meer dan alleen maar sporten. Wat komt er dan meer bij kijken? Je zult moeten samenwerken met andere leerlingen aan bewegingsopdrachten. Dit houdt onder andere in dat je zelf een bijdrage levert aan de oefenstof en dat je organiserende taken uitvoert. Ook zijn er theorielessen waarin bijvoorbeeld EHBO gegeven wordt. Ten slotte zijn er schriftelijke toetsen die betrekking hebben op de onderwerpen Bewegen en samenleving of Bewegen en gezondheid. Het vak wordt afgesloten met een schoolexamen.

Het Schoter heeft een convenant gesloten met de Academie voor Lichamelijke Opvoeding in Amsterdam. Het curriculum dat het Schoter aan de BSM leerlingen aanbiedt is van een dergelijk hoog niveau dat de ALO vertrouwen heeft in het vereiste niveau van onze BSM leerlingen. Onder begeleiding van de LO docenten kunnen de leerlingen direct geplaatst worden op de Academie en hoeven zij geen toelatingstest te doen.

Het is duidelijk dat studies aan de ALO of het CIOS aansluiten op BSM. Maar er zijn meer studies waarbij extra inzicht in bewegen en het regelen daarvan goed van pas komen. Je kunt hierbij denken aan studies als fysiotherapie, mensendieck, sportrevalidatie en sport, management en organisatie.

Als leerling hoef je geen bewegingswonder te zijn, maar je moet je goed realiseren dat er best wel wat fysieke eisen aan je gesteld worden.

Het vak biologie wordt in de bovenbouw volgens het nieuwe examenprogramma. Het nieuwe programma maakt gebruik van de concept-contextmethode, waar Het Schoter als ontwikkelschool al meerdere jaren ervaring mee heeft.

Het voordeel van deze methode is dat het programma zich richt op de centrale begrippen (concepten) in de biologie en de nadruk legt op de samenhang tussen de verschillende onderwerpen. Veel begrippen in de biologie komen steeds terug, maar zijn onherkenbaar verpakt in de lesstof. De concept-contextmethode is er juist op gericht om de belangrijkste begrippen steeds opnieuw toe te passen in een voor leerlingen relevante context, dus steeds vanuit het perspectief van 'Wat kun je ermee in het leven, in je beroep of in de wetenschap?'.

Dit betekent dat je heel praktijkgericht aan het werk gaat, met veel toegepaste biologie en dat is boeiender en spannender dan de biologie uit de onderbouw. Naast schriftelijke toetsen en praktische opdrachten, leg je in de bovenbouw elk jaar een biologie portfolio aan. In dit portfolio laat je zien hoe je de blokopdrachten hebt uitgevoerd.

Het vak culturele en kunstzinnige vorming heeft geen centraal examen, maar kent alleen een schoolexamen. Het omvat vier onderdelen:

- * culturele activiteiten
- * kennis van kunst en cultuur
- * praktische activiteiten
- * reflectie en kunstdossier.

Het gaat bij ckv niet in de eerste plaats om kennis, maar om het opdoen van culturele ervaringen. Een belangrijk deel van de studielast zul je doorbrengen in kunstinstellingen als een museum, theater en filmhuis. Deze bezoeken bereid je grondig voor en na afloop maak je er een verslag van dat in je kunstdossier terecht komt. Het gaat er dus om dat je bewuster en gericht leert luisteren, kijken en lezen, met als uiteindelijk doel dat je meer plezier gaat beleven aan het deelnemen aan culturele activiteiten. Wat je leert aan kennis van kunst en cultuur, staat in dienst van dit doel.

Je begint het jaar met een algemene inleiding op het vak en de kunstdisciplines: beeldende kunst (bijvoorbeeld schilderkunst, maar ook architectuur), theater, dans, film en muziek. En je ziet een coole dansvoorstelling op school.

Daarna ga je in de les aan de hand van een thema verder op de kunstdisciplines in. Daarnaast kies je in overleg met je docent verschillende culturele activiteiten zoals het bezoeken van een tentoonstelling, concert of theatervoorstelling. Je vult hierover altijd een kijk- of luisterwijzer in die je met verslagen en het lesmateriaal in je kunstdossier verzamelt.

Duits is naast Engels de belangrijkste taal in Europa. Zeker voor ons in Nederland is Duits belangrijk, omdat we op veel terreinen met Duitsland te maken hebben. Kennis van het Duits is bij veel beroepen handig of zelfs noodzakelijk, omdat de kans groot is dat je in het Duitstalige buitenland komt te studeren, te werken of met Duitstaligen te maken krijgt (honderd miljoen in Europa !). Enkele voorbeelden van beroepen waarbij Duits van belang is: fysiotherapie, verpleegkunde, toerisme, horeca, economische beroepen, werk met computers of elektronica, de wereld van de mode of toneel. En natuurlijk: leraar Duits!

De basis is gelegd in klas 2 en 3. De nadruk lag en ligt ook in de bovenbouw op de toepassing. In de lessen oefenen we met lezen, spreken, luisteren en schrijven. En je gaat je verder verdiepen in Duitsland, Duitse geschiedenis en cultuur. Omdat wij het erg belangrijk vinden dat je goed leert communiceren in het Duits, betekent dat dat in de klas sowieso Duits wordt gesproken. Je zult je woordenschat behoorlijk vergroten met onder andere examenidoom en je grammaticakennis ga je verdiepen en perfectioneren. Je leert in klas 4 en 5 ook over de Duitse literatuur.

Naast goed kunnen communiceren, is lezen uitermate belangrijk. 50% van je eindexamencijfer wordt namelijk bepaald door het cijfer dat je voor de leestoets in het centrale examen (CE) haalt. We lezen daarom ook regelmatig korte en langere (literaire en actuele) teksten om het tekstbegrip en leesstrategieën te oefenen.

We werken in klas 4 met "Deutsch.com 3", een volledig Duitstalige methode. In klas 5 werk je met de Duitstalige "Ausblick 1" en "HCE havo Duits". Daarnaast gebruiken we regelmatig oefenstof uit oude examens en ander (digitaal) materiaal. De docent maakt er dan opdrachten bij en hij zal ook aan jou vragen om je eigen leerdoelen te bepalen.

In 4 havo krijg je nog RTTI-proefwerken en aan het eind van het jaar ook al schoolexamens (SE). De overige schoolexamens volgen in 5 havo. Je sluit het vak af met het CE. Literatuur, spreken, luisteren en schrijven worden door middel van een schoolexamen getoetst, lezen tijdens het centraal schriftelijk examen. Er is wel één SE lezen in het PTA opgenomen.

Vind je het moeilijk om te kiezen tussen Duits en Frans? Misschien vind je Duits makkelijker dan Frans. Maar nog belangrijker is het of je al veel met de taal doet of van plan bent te gaan doen.

economie

havo

Economie is een vak dat over mensen gaat. Economie is bovendien een vak waar iedereen dagelijks mee te maken heeft. Als we zeggen dat economie over mensen gaat, dan bedoelen we te zeggen dat economie vooral over de economische kant van het menselijk handelen gaat. Een econoom houdt zich dus niet bezig met het merkwaardige groepsgedrag van sommige voetballiefhebbers, maar met name met de behoeften die mensen hebben en de manieren waarop ze in die behoeften willen en kunnen voorzien. In jouw geval is bijvoorbeeld je zakgeld en het geld dat je met een bijbaantje verdient, erg belangrijk. De hoogte van die bedragen bepalen of je in veel of weinig behoeften kunt voorzien. De prijzen van goederen en diensten bepalen overigens ook in hoeveel behoeften je kunt voorzien. Hoe welvarend je je eigenlijk voelt. Of hoe gelukkig.....?

En wat dacht je van studeren zèlf? Studeren nu is een soort investeren in de toekomst. Dat is een economisch 'probleem'. En welke plaats je straks op de arbeidsmarkt gaat innemen, is een economisch vraagstuk. Dat je dan deel uitmaakt van de zogenaamde verzorgingsstaat, is een economisch gegeven. Dat die verzorgingsstaat ook betaald moet worden uit premies en belastingen, is een economisch probleem, zeker nu Nederland snel vergrijsst en het aantal niet werkenden de pan uit dreigt te rijzen.

Economie gaat niet alleen maar over geld, ofschoon geld wèl vaak ter sprake komt. Niet alleen als inkomen, maar ook als prijzen, belastingen, subsidies, staatsschuld en noem maar op.....! En ook al maakt geld niet gelukkig, het maakt gelukkig wel rijk. En hoe rijk zijn we eigenlijk met z'n allen?

Hoe is die rijkdom verdeeld? Allemaal economie. Steeds gaat het over mensen, ook al zie je die niet altijd heel duidelijk achter alle getalletjes en alle economische kretologie. Steeds ook zijn het zaken die je elke dag tegenkomt. Jij, je vrienden en je ouders, de burens, iedereen...!

Economie is ook een 'doe-vak'. Natuurlijk moet je weten waar je het over hebt, maar je moet die kennis vooral kunnen toepassen. Je moet de economische pagina van een krant kunnen lezen. Je moet de bewegingen van de beurs begrijpen en soms kunnen voorspellen. Je moet loononderhandelingen van commentaar kunnen voorzien. Je moet weten waarom sommige landen rijk zijn en andere arm. Et cetera. Dat kun je allemaal pas goed als je het vak economie volgt. Dan gaat er een economische wereld voor je open, zeker niet de minst belangrijke wereld. Economie wordt afgesloten met een schoolexamen en een centraal schriftelijk examen. De gebruikte methode heet Lesbrieven van LWEO.

Engels	havo
---------------	-------------

Engels is verplicht voor alle leerlingen in de bovenbouw van de havo. Toch is het goed om te weten wat je kunt verwachten.

Het is de bedoeling dat je de vaardigheden waar in de onderbouw de basis voor is gelegd, nòg beter gaat beheersen. Deze vaardigheden zijn: lezen, luisteren, spreken, schrijven. Ze zijn allemaal even belangrijk om goed met Engels uit de voeten te kunnen. In de methode voor de tweede fase komen deze vaardigheden uitgebreid aan bod. Door middel van proefwerken worden je vorderingen getoetst. Deze leveren een rapportcijfer op dat meetelt voor de overgang van 4 naar 5 havo. Ook voor het lezen van Engelse boeken, luistervaardigheid en spreekbeurten, krijg je een cijfer. Voor het schoolexamen worden spreken, luisteren en schrijven getoetst, deels al in de vierde klas.

Leesvaardigheid wordt getoetst in het centraal schriftelijk examen.

Verder krijg je extra opdrachten buiten de methode om, waar je geen cijfer voor krijgt. Denk bijvoorbeeld aan het lezen van artikelen uit Engelse kranten of het bekijken van tv-programma's op de BBC. Deze opdrachten dienen als training voor de vaardigheden.

Of Engels moeilijker is dan in de onderbouw, kun je niet zomaar zeggen. 'Goed leren' alleen is niet voldoende om ook een goed cijfer te halen, omdat juist wat je met het geleerde kunt, belangrijker wordt.

Frans	havo
--------------	-------------

Frans is een moderne vreemde taal, het is een van de grote talen van de Europese Unie. Frans wordt dagelijks door 222 miljoen mensen in Frankrijk, België en Luxemburg gesproken en, buiten de EU, in Zwitserland, Canada, veel (Noord-) Afrikaanse landen maar ook op Sint-Maarten, in Louisiana of op Tahiti.

Als je Frans kiest, zul je dus Frans leren spreken, verstaan, lezen en schrijven. Dat is een goede basis als je een beroep gaat uitoefenen, waarbij Frans handig of nodig is. Je kunt dan denken aan de handel, de horeca, de politiek, het toerisme en aan modevakken. Bovendien is Frans praten gewoon leuk bijvoorbeeld op vakantie: het klinkt mooi en er zijn niet zo heel veel mensen die het goed kunnen, dus ben je best een beetje chic en bijzonder. Je zult ook (verder) kennismaken met Frankrijk, de Fransen en de andere Franstaligen.

In de les oefen je in het praten. Je breidt de standaardgesprekjes die je in de onderbouw geleerd hebt, verder uit. Langzamerhand ga je meer vrij praten. De docent zal je in de les, zo veel mogelijk de kans geven in het Frans te praten, zodat je voortdurend oefent. Natuurlijk gebruiken we daarbij verschillende media bronnen. Leesvaardigheid neemt een grote plaats in. Op je eindexamen in 5havo zal dit de helft van je uiteindelijke cijfer bepalen. We zullen teksten lezen over allerhande onderwerpen en daarbij vele bronnen aanspreken, zoals Franse nieuwssites, en artikelen uit kranten,

jongerenbladen etc. En natuurlijk zullen we steeds inspelen op het actuele nieuws dat zich aandient waarbij we over de grenzen heen kijken.

Door bijvoorbeeld een nieuwsfragment van TV5 (een Franse tv-zender) te beluisteren en te bekijken, leren we erover te schrijven en te praten. Luisteren en kijken zal ons vaak uitnodigen dieper op onderwerpen in te gaan.

Ten slotte leer je ook eenvoudige brieven schrijven. Dit leer je al in de onderbouw met de phrases clés, maar in de bovenbouw ga je er allerlei hulpmiddelen bij gebruiken. Zo leer je je mening geven en van alles en nog wat te beschrijven, over jezelf te vertellen etc.

En je weet inmiddels: je moet er wel echt zelf voor willen gaan.
Is Frans leuk? Zeker!

geschiedenis

havo

De eerste drie jaren hebben we langzaam maar zeker de geschiedenis van de oudheid, de middeleeuwen en de moderne tijd aan ons voorbij zien gaan.

Geschiedenis in de tweede fase bouwt de vergaarde kennis uit de onderbouw verder uit. In 4 havo worden de verschillende tijdvakken uit de onderbouw opnieuw bestudeerd om deze kennis in 5 havo aan de hand van een tweetal thema's verder uit te diepen.

Een ander vast thema in 5 havo is staatsinrichting. Dit onderdeel richt zich op de regels en het spel van de politiek. Maar ook de maatschappelijke achtergronden van het politieke denken worden verder belicht: hoe, wanneer en waarom ontstonden de politieke stromingen en wat zijn de verschillen tussen de partijen waarop we kunnen stemmen?

Geschiedenis, zo zullen we zien, is niet alleen een vak van feiten en jaartallen, maar ook een vak dat je aan het denken zet. Over de geschiedenis kun je discussiëren en dat zullen we zeker doen!

Kunst (algemeen en drama)

havo

Kunst is een examenvak dat bestaat uit de onderdelen Kunst (algemeen) en Drama. Op het Schoter kunnen de onderdelen door verschillende docenten gegeven worden.

Kunst (algemeen)

Kunst (algemeen) wordt ook wel kunst & cultuur of algemene kunsttheorie genoemd en gaat over alle kunst disciplines beeldende kunst (zoals schilderkunst, architectuur en film), muziek, dans en drama. Je leert kunst te begrijpen en te verklaren vanuit de maatschappelijke en culturele context. Ook leer je verbanden te leggen tussen verschillende perioden en onze tijd en met andere culturen door erover te lezen, schrijven, praten en door veel te kijken en te luisteren.

De examenstof bestaat uit drie onderwerpen uit de westerse kunstgeschiedenis. Dit zijn altijd Cultuur van het moderne uit de eerste helft van de twintigste eeuw en Massacultuur vanaf 1950. Daar komt nog een van de volgende onderwerpen bij: Cultuur van de kerk van de elfde tot en met de veertiende eeuw, Hofcultuur van de zestiende en zeventiende eeuw, Burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw of Romantiek en Realisme van de negentiende eeuw.

Bij toetsen krijg je vragen naar aanleiding van afbeeldingen van kunstwerken en film-, dans-, theater- en muziekfragmenten. Daarom worden het Centraal Examen en de meeste toetsen op de computer afgenomen.

Drama

Het onderdeel drama zal vooral bestaan uit veel spelen, vormgeven en presenteren, zowel voor de eigen groep als voor publiek van buiten. We werken zowel op basis van improvisatie als met vaste theaterteksten. Daarnaast komen ook het regisseren en produceren van presentaties aan de orde.

Het jaar is opgedeeld in perioden. Voor drama wordt er elke periode gewerkt aan een praktische opdracht en dat levert elke periode een cijfer op.

Ook lever je over elke periode een reflectieverslag in, waarin staat wat je hebt gedaan en wat je hebt geleerd over het vak drama en waarin je beschrijft hoe je je nog verder wilt en kunt ontwikkelen.

In de praktijklessen drama zullen de verschillende onderwerpen deels aansluiten op de theorie die behandeld wordt bij Kunst (algemeen), zoals de geschiedenis van het theater in hoofdlijnen en de daaruit voortkomende speelstijlen en de daarbij behorende belangrijke theatermakers.

Voor het onderdeel beschouwen wordt er driemaal per jaar een bezoek gebracht aan een theatervoorstelling buiten school en één maal op school. Ook deze bezoeken worden beoordeeld.

Het onderdeel drama is vooral een praktijkvak en heeft geen centraal examen. Het schoolexamen begint in 4 havo en wordt afgerond in 5 havo.

lichamelijke opvoeding

havo

Net als bij alle andere schoolvakken krijg je bij lichamelijke opvoeding te maken met de tweede fase. Dit betekent dat de lessen lo er iets anders uit gaan zien dan ze tot nu toe zijn geweest.

Het vak lo heeft geen centraal schriftelijk examen, maar wel een schoolexamen dat met voldoende of goed moet worden afgesloten. Deze beoordeling krijg je op grond van je aanwezigheid en inzet in de lessen en het vervullen van tenminste vier opdrachten die verzameld worden in je examendossier.

Er zijn drie soorten opdrachten:

1. instructie-opdracht: jullie gaan elkaar lesgeven in een zelfgekozen onderwerp.
2. observatie-opdracht: bij deze opdracht wordt getoetst of jullie in staat zijn om bewegingen te herkennen en te beoordelen.
3. regel-/organisatieopdracht: hier wordt van je verwacht dat je in staat bent om een toernooi of evenement te organiseren of te begeleiden. Van deze opdracht moet je er twee doen.

Als dit alles is afgesloten, volgt er in het eindexamenjaar nog een zogenaamde sportoriëntatie. Er zijn dan drie blokken van drie lessen waarin je een sport kunt gaan doen die niet altijd op school aan bod is gekomen, of een sport die jij heel leuk vindt. Je mag zelf kiezen aan welke sport je gaat deelnemen en hebt de keuze uit bijvoorbeeld judo, bowlen, schermen, klimmen, fitness, streetdance en boogschieten. Het is wel verplicht om aan alle lessen mee te doen.

loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

havo

Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) is een onderdeel in de tweede fase. De bedoeling hiervan is dat je een goede, gemotiveerde eerste en tweede keuze voor een vervolgopleiding maakt. Om dit te kunnen doen, zal je je nu in deze materie moeten verdiepen.

Op Het Schoter besteed je 40 uur aan lob verdeeld over de klassen 4 en 5 havo. Een deel van die tijd werk je hieraan tijdens de mentorles. Je mentor is namelijk de persoon die je in eerste instantie begeleidt bij je studiekeus. Je kunt overigens ook altijd de hulp van de decaan inroepen.

Daarnaast neem je deel aan het aansluitingsproject met de Hogeschool InHolland. In 4 havo of in 5 havo ga je een dag proefstuderen. Zo maak je kennis met een aantal opleidingen. Daarnaast komen docenten en studenten van beide hogescholen op bezoek om gastlessen te geven. Verder is een verplicht onderdeel een bezoek aan de opleidingenmarkt in Haarlem. De opleidingenmarkt geeft een overzicht van de vervolgmogelijkheden aan universiteiten en hogescholen. Je schrijft je in voor vier voorlichtingsrondes.

De overige tijd vul je zelf in. Je gaat bijvoorbeeld naar open dagen en meeloopdagen van opleidingen of doet relevante werkervaring op. Ook kun je extra activiteiten als lidmaatschap van de leerlingenraad opvoeren als LOB-activiteit.

De voortgang van je LOB-activiteiten registreer je met behulp van Keuzeweb, een digitale methode. Je bouwt een digitaal dossier op. Aan het einde van 5 havo krijg je dan een Keuzebewijs.

Het onderdeel LOB moet je naar behoren afronden om deel te mogen nemen aan het centraal schriftelijk examen.

maatschappijleer

havo

Maatschappijleer houdt zich bezig met maatschappelijke vraagstukken. Dat betekent dat het gaat om problemen of situaties waar meer mensen bij betrokken zijn en de overheid (de politiek) zich mee bemoeit. Daarnaast is het zo dat verschillende groepen mensen een rol spelen waardoor verschillende, vaak tegengestelde belangen bestaan. Dit zorgt ervoor dat een maatschappelijk probleem niet makkelijk opgelost kan worden.

Bij maatschappijleer gaat het er niet om dat je zomaar overal een mening over hebt. Even belangrijk is dat je een maatschappelijk probleem kunt analyseren. Dat betekent dat je in staat bent om bijvoorbeeld te onderzoeken welke groeperingen betrokken zijn bij een probleem, welke belangen zij hebben, wat de rol is van de media en welk beleid de overheid ontwikkelt om het probleem op te lossen. Pas als je helemaal begrijpt hoe iets in elkaar zit, kun je een beargumenteerde mening vormen.

Bij maatschappijleer behandelen we verschillende onderwerpen.

De Rechtsstaat: Wat is een rechtsstaat en hoe werkt deze in de praktijk? Wat staat er bijvoorbeeld in de grondwet en welke rechten en plichten hebben burgers en overheid? Mag je bijvoorbeeld zomaar altijd zeggen wat je wilt, ook als dit beledigend is voor een ander? Hoe werkt het strafrecht in Nederland?

Als gastspreker komt bij dit onderwerp een ex-crimineel een gastles geven.

Parlementaire democratie: Hoe werkt democratie in de praktijk? Wat is bijvoorbeeld de taak van de koningin en hoeveel macht heeft de premier? Ook gaat het om de ideeën en standpunten van de verschillende politieke partijen zodat je uiteindelijk zelf in staat bent om een eigen politieke keuze te maken.

In verband met dit onderwerp brengen we een bezoek aan de Tweede Kamer in Den Haag.

De pluriforme samenleving: in Nederland wonen mensen met verschillende achtergronden samen. Vaak wordt gesproken over de 'multiculturele samenleving'. Aan de orde komen bijvoorbeeld het ontstaan van de pluriforme samenleving, de verschillen tussen de culturen, de meningen van politieke partijen over de pluriforme samenleving en de verschillende visies die je hierop kunt hebben.

Verzorgingsstaat: Nederland is een verzorgingsstaat: iedereen toegang heeft tot bijvoorbeeld onderwijs of gezondheidszorg. Als je ziek of werkloos bent, heb je recht op een uitkering. Maar hoe is dit ontstaan? Waarom staat de verzorgingsstaat steeds meer ter discussie? Hoe zit het met armoede in Nederland? Hoe groot is de ongelijkheid in de maatschappij? Wat is je eigen mening hierover.

Praktische opdracht: aan het einde van het schooljaar doen jullie in tweetallen een onderzoek naar een maatschappelijk probleem dat jullie speciaal interesseert.

management & organisatie

havo

Waarom zou je voor het vak m&o kiezen?

Een **eigenaar of manager** van een commercieel bedrijf of van een niet op winst gerichte organisatie is vaak na een havo-opleiding op die positie terechtgekomen. Bij m&o leer je hoe je beslissingen moet nemen over zaken als waar je voldoende geld vandaan moet halen, of je een eenmanszaak of een BV wilt worden, of je een gebouw moet kopen of huren. Ook besteden we aandacht aan de vraag hoe je je personeel kunt motiveren en hoe je de omzet kunt vergroten met verschillende marketinginstrumenten.

Als **consument** ben je ook betrokken bij en soms slachtoffer van genoemde verkooptrucjes. Door het volgen van m&o zal je er dan ook niet zo snel intrappen en leer je bovendien wat je rechten zijn als koper. Handig is ook dat je al wat leert over de verschillende hypotheekvormen, waardoor je later in een gesprek met de bank beter beslagen ten ijs komt. Ook als je wilt gaan sparen of beleggen, is het handig dat je door m&o de verschillende mogelijkheden kent.

Als **werknemer** kom je na je opleiding bij een organisatie terecht. Doordat je het vak m&o hebt gevolgd, zul je al snel een aantal zaken herkennen. Je herkent bijvoorbeeld de manier waarop een organisatie is opgebouwd, je weet hoe een beoordelingsgesprek dient te verlopen en welke verantwoordelijkheden iemand heeft. Je zult je hierdoor al snel beter thuis voelen en een aantal beginnersfouten voorkomen.

Als **vrijwilliger** krijg je misschien te maken met het opstellen of het lezen van een financieel jaarverslag van een stichting of vereniging. Wat een stichting of vereniging is en hoe een jaarverslag in elkaar zit, leer je bij m&o.

We maken bij m&o ook gebruik van de computer, zodat je na je school al aardig met rekenprogramma's zoals Excel om kunt gaan.

Je kiest m&o als je goed kunt rekenen en rekenen ook leuk vindt. Je moet je wel realiseren dat het om een theorievak gaat waarvoor je best hard moet werken. M&O wordt afgesloten met een schoolexamen en een centraal schriftelijk examen. De methode die gebruikt wordt, heet Lesbrieven van Stoffels. Deze methode is pittig maar de examenresultaten met deze methode zijn goed. Bovendien ben je in de derde klas al goed voorbereid, omdat je daar al hebt geleerd om met hypotheekvormen te werken, winst te berekenen, het verschil tussen uitgaven en kosten te begrijpen, een balans op te stellen enz enz. Kortom: veel stof in de vierde klas zul je herkennen, waardoor de overstap gemakkelijker verloopt.

De natuurkunde in ons dagelijks leven is de basis voor de leerstof in de vierde en vijfde klas. Zo komen in de natuurkundeonderwerpen en toepassingen ervan aan de orde zoals de elektrische huisinstallatie, lenzen, krachten en hefbomen, technisch ontwerpen, muziek, brandstofverbruik, automatisering, straling, beweging in de sport. Achter deze onderwerpen ligt de wat meer abstracte wereld van formules en wetmatigheden in de natuurkunde. Het vak leunt daarom vanaf het begin vrij zwaar op wiskundige vaardigheden. Dat is nieuw ten opzichte van de onderbouw. Natuurkunde als vak vereist naast een gezonde dosis nieuwsgierigheid ook inzicht in de 'materie'. En waar je het wel eens even moeilijk zult hebben met het tempo of met de leerstof, heb je doorzettingsvermogen nodig.

Je oefent ook met onderzoeksvaardigheden: kleinere practica en presentaties in de vierde en een praktische opdracht in 5 havo. Meestal voer je het onderzoek in tweetallen uit. Trouwens, ook op het gebied van probleemoplossingen (opgaven maken) is samenwerken onvermijdelijk!

Je zult ook regelmatig thuis of in de les de computer gebruiken om de leerstof beter te begrijpen, en om gegevens te meten en te verwerken (het programma Coach).

Wil je meer weten over natuurkundige onderwerpen? Kijk op www.natuurkunde.nl of www.kennislink.nl

Het vak heeft een schoolexamen en wordt afgesloten met een centraal schriftelijk examen. Vervolgopleidingen liggen op het terrein van de techniek, de sport en de medische wereld.

Het vak Nederlands bestaat uit twee onderdelen: taalvaardigheid en letterkunde. Het taalonderwijs besteedt aandacht aan de vier belangrijke aspecten van ons taalgebruik: lezen, luisteren, schrijven en spreken. Bij de eerste twee onderdelen ben je bezig met het analyseren van het taalgebruik van anderen, bij de laatste twee met dat van jezelf.

Wanneer je werkt aan lezen en luisteren, leer je welke verschillende soorten teksten er bestaan, hoe teksten zijn opgebouwd, welk doel een schrijver of spreker met zijn tekst nastreeft en hoe hij probeert in te spelen op het publiek dat hij wil bereiken. Veel aandacht gaat ook uit naar het leren onderscheiden en beoordelen van de argumenten die hij gebruikt.

Bij de onderdelen schrijven en spreken gebruik je zelf actief je taal en ga je de kennis toepassen die je bij lezen en luisteren verworven hebt. Daarbij moet je je bovendien bezighouden met het zoeken naar documentatie, het opzetten van een goede argumentatie en het correct formuleren en spellen.

Omdat het bij taalvaardigheid alleen maar om vaardigheden draait, oefen je veel. Je werkt met behulp van de methode Nieuw Nederlands aan teksten met opdrachten, maakt samenvattingen, voert allerlei schrijfoopdrachten uit, houdt voordrachten en debatten en luistert naar die van je klasgenoten.

Bij het onderdeel letterkunde lees je moderne verhalen, romans en gedichten. De bedoeling is dat je deze teksten ook als literaire en culturele uitingen leert beoordelen. Daarvoor moet je nadenken over de verschillende literatuursoorten die er zijn, en over de literaire technieken die schrijvers gebruiken (literaire begrippen en stijlfiguren). Verder maak je bij letterkunde kennis met de Nederlandse literatuur uit vroegere tijden. Je leert deze bovendien te plaatsen in de tijd waarin die ontstaan is. Voor Nederlands lees je zeven literaire werken en een poëziebundel.

Goed om je heen kijken en het verhaal ontdekken achter wat je ziet: dat is wat je doet in de natuurkunde, de scheikunde en de biologie. Deze vakken worden dan ook wel de natuurwetenschappen genoemd.

In de natuurwetenschappen wil je uitvinden hoe de wereld om je heen, de natuur dus, in elkaar zit. Dat loopt van de grootste sterren en planeten tot de kleinste bacteriën. Je wilt dat niet alleen weten uit nieuwsgierigheid, maar ook omdat je met wat je ontdekt en begrijpt, weer een heleboel nieuws kunt.

Bij scheikunde houden we ons vooral bezig met stoffen en hun eigenschappen. Kijk eens om je heen en probeer te ontdekken welke dingen er niet zouden zijn zonder de scheikunde. Met wat overblijft, zouden we nog in het stenen tijdperk leven.

Om achter de eigenschappen van stoffen te komen doe je veel experimenten; daarna proberen we de ontdekte eigenschappen theoretisch te verklaren en dat wordt in de bovenbouw een flink stuk moeilijker dan je tot nu toe gewend bent.

Onderwerpen die je tegen gaat komen, zijn: atoombouw, zouten, koolstofverbindingen, water, zuren en basen, redoxreacties, voedsel, polymeren en industriële chemie. Hieraan zie je al dat scheikunde heel wat raakvlakken heeft met natuurkunde (atoombouw) en biologie (voedsel en polymeren).

Deze raakvlakken zie je ook terug in de beroepen waar scheikunde voor nodig is: van milieu-inspecteur die onze leefomgeving bewaakt, tot farmacoloog die nieuwe geneesmiddelen ontwikkelt, en materiaalkundige die betrokken is bij het ontwerpen van nieuwe chips voor de micro-elektronica.

Scheikunde wordt afgesloten met een schoolexamen en een centraal schriftelijk examen. Bij het schoolexamen neemt uiteraard het zelf-onderzoek-doen een flinke plaats in.

Wiskunde is een veelzijdig vak met voor elke leerling wat wils. **Wiskunde a** is de wiskunde die zich richt op twee gebieden: economische gebeurtenissen en onderzoek doen. Zo kun je bijvoorbeeld een formule opstellen voor de verkoop van schoenen bij een bepaalde prijs en kun je bepalen wanneer je het meest verdient. Voor onderzoek doen leer je ook omgaan met grote hoeveelheden gegevens (statistiek) en met kansrekening. Je kunt bijvoorbeeld uitrekenen hoe groot de kans is dat je 30 gram te veel inhoud krijgt als je een blik sperziebonen koopt waar 1000 gram bonen in hoort te zitten. Bij wiskunde a mag je vaak je rekenmachine gebruiken. Er is ook een centraal schriftelijk examen.

7. Profielkeuzeformulieren havo

Profielkeuzeformulier HAVO

Naam:

Handtekening ouder / verzorger: _____

Cultuur & Maatschappij

Kies:

- Frans of Duits als profielvak
- één profielkeuzevak
- één keuze examenvak
- eventueel één examenvak in het vrije deel

Gemeenschappelijk deel

Nederlands	x
Engels	x
maatschappijleer	x
ckv	x
lichamelijke opvoeding	x

Profielvakken

Frans	
Duits	
geschiedenis	x
aardrijkskunde	x

Profielkeuzevakken

Duits	
Frans	
kunst (algemeen en drama)*	

Keuze examenvak

Frans	
Duits	
wiskunde a	
kunst (algemeen en drama)*	
bsm*	

Vrije deel

- verplichte vakken

mentorles	x
lob	x
werkweek	x

- examenvakken

Eventueel extra examenvak: _____

*De vakken kunst (algemeen en drama) en bsm mogen niet samen worden gekozen. Heb je als 'keuze examenvak' gekozen voor een van beide vakken, dan kan het andere dus niet als 'extra examenvak' worden opgenomen.

Profielkeuzeformulier HAVO

Naam:

Handtekening ouder / verzorger: _____

Economie & Maatschappij

Kies:

- één profielkeuzevak
- één keuze examenvak
- eventueel één examenvak in het vrije deel

Gemeenschappelijk deel

Nederlands	X
Engels	X
maatschappijleer	X
ckv	X
lichamelijke opvoeding	X

Profielvakken

wiskunde a	X
economie	X
geschiedenis	X

Profielkeuzevakken

Frans	
Duits	
aardrijkskunde	
m&o	

Keuze examenvak

Frans	
Duits	
m&o	
aardrijkskunde	
kunst (algemeen en drama)*	
bsm*	

Vrije deel

- verplichte vakken

mentorles	X
lob	X
werkweek	X

- examenvakken

Eventueel extra examenvak: _____

*De vakken kunst (algemeen en drama) en bsm mogen niet samen worden gekozen. Heb je als 'keuze examenvak' gekozen voor een van beide vakken, dan kan het andere dus niet als 'extra examenvak' worden opgenomen.

Profielkeuzeformulier HAVO

Naam:

Handtekening ouder / verzorger: _____

Natuur & Gezondheid

Kies:

- één profielkeuzevak
- één keuze examenvak
- eventueel één examenvak in het vrije deel

Gemeenschappelijk deel

Nederlands	x
Engels	x
maatschappijleer	x
ckv	x
lichamelijke opvoeding	x
wiskunde a	x
biologie	x
scheikunde	x
natuurkunde	
aardrijkskunde	
economie	
m&o	
aardrijkskunde	
natuurkunde	
bsm*	
kunst (algemeen en drama)*	
mentorles	x
lob	x
werkweek	x
extra examenvak	

Keuze examenvak

Vrije deel

- verplichte vakken

- examenvakken

Eventueel extra examenvak: _____

*De vakken kunst (algemeen en drama) en bsm mogen niet samen worden gekozen. Heb je als 'keuze examenvak' gekozen voor een van beide vakken, dan kan het andere dus niet als 'extra examenvak' worden opgenomen.

8. Adviesformulier voor 4 havo op Het Schoter

Naam:

Profiel mavo:

Gewenst profiel en vakken havo:

Vak	Paraaf docent	Kan 4 havoniveau aan (o, t, v, g)	Beschikt over de juiste werkhouding en vertoont het juiste gedrag (o, t, v, g)	Advies voor 4 havo (ja, nee)
Ne				
En				

Algemeen advies vanuit de afleverende school:

Handtekening decaan: